

ИВАН КИНКЕЛ: ЗА ПРОИЗХОДА НА РЕЛИГИЯТА

Стоил Мавродиев

Югозападен университет „Неофит Рилски“

Резюме. В статията се изследват психоаналитичните възгледи на Иван Германович Кинкел за произхода на религията. Представят се неговата методология и приносът му за изясняване на феномена в социокултурен и исторически контекст.

Keywords: Ivan Kinkel; the origin of religion; world-view systems; mythology; projective psycho-mechanism; paternal and maternity complex

През 20-те – 30-те години на ХХ век широко разпространение в България получава психоанализата на Фройд. Основните представители на това течение у нас са: Иван Кинкел, Младен Николов, Буко Исаев, Любомир Русев, Атанас Илиев, Найден Шейтанов. Въпреки интереса към психоанализата у нас не се създава системна психоаналитична практика както в Западна Европа. След 40-те години на ХХ в., когато диалектическият материализъм става главният методологичен принцип на социалните науки, развитието на психоанализата става невъзможно. Тя бива критикувана, забранена и обявявана за буржоазно и упадъчно учение. Закономерно през 1969 г. излиза книгата на Стою Стоев „Фройдизмът и преодоляването му в България“.

Един от най-видните представители на психоаналитичното движение е Иван Германович Кинкел. Той е роден на 18.01.1883 г. в гр. Брянск, Русия, син на швейцарец и руския, внук на швейцарския поет и философ Рудолф Кинкел.

По данни на неговата съпруга (Mara Kinkel, CDA, fond 620, opis 1, a.e. 40) Иван Кинкел завършва царско-селски лицей. Взима участие в първата революция в Русия през 1905 г., вследствие на което остава инвалид. Бил е заточен в Сибир, откъдето избягва зад граница. Първата му научна работа след завършване на университета е „История на руското стопанство“, за което Петербургската академия на науките го удостоява със званието „академик“. Следва социология и философия в Лайпциг и Цюрих, завършва държавни и правни науки в Цюрих през 1911 г. През 1913 г. е избран за доцент в Института по агрономия и кооперации в Санкт Петербург. Участва в руското революционно движение като социалреволюционер (есер).

През 1917 г. идва в България по здравословни причини. От 1921 г. до смъртта си през 1945 г. преподава политическа икономика и стопанска история в Софийския университет и Свободния университет в София. През 1930 г. става професор.

Ученият е член на международния институт „Солвей“ в Брюксел, член е на Международната психоаналитична асоциация.

Той е един от основателите на Психологическото дружество през 1921 г. в София, инициатор е за създаването на Българско научно-социологическо дружество през 1932 г. и е негов председател в периода 1932 – 1938 г.

Научното му творчество може да бъде разделено на две групи: публикации по политическа икономика и стопанска история и публикации по психоанализа.

Някои от основните трудове, посветени на икономическите учения, са: „Опит за построяване нова теория относно стопанското развитие на културното човечество“ (1921); „Курс по сравнителна история на стопанския строй в ново време“ (1925 г., второ изд. 1947 г. – посмъртно и поправено по личните бележки на автора); „История на българското народно стопанство в монографии“ (1926); „Икономическият строй и социалната структура в съвременното европейско общество“, С., 1930; „История на политическата икономика“ (1943) и др.

Хабилитационният труд на нашия учен е „Опит за построяване на нова теория относно стопанското развитие на културното човечество“, който е представен през 1920 г. в Юридическия факултет на СУ.

Трудове, посветени на психоанализата и свързани с нея:

„Към въпроса за психоаналитичните основи и произхода на религията“, С., 1921;

„Наука и религия в светлината на психоаналитичната социология“, С., 1923;

„Наука и религия в психологично осветление“, С., 1924;

„Социалната психопатия в революционните движения“, С., 1924;

„Историко-материалистическият и психоаналитичният метод в социологията“, С., 1925; „Събарянето на аналитичната психология от Михаил Димитров“, „Студии по психоанализа в социологията“, № 1, С., (1926);

„Тайните на мистицизма – окултизмът в светлината на аналитичната психология“, С., „Пряпорец“ (1928);

„Методите на познанието в съвременната социология“, С., 1931;

„Биологичните и социално-икономичните корени на престъпността, проституцията и самоубийството“, С., издание на Българска въздържателна федерация, (1936);

„Социологията в осветлението на един философ, или научните недоразумения на г-н проф. Михалчев“, С., 1940;

„Социология и биология“, С., 1940;

„Методите на познанието в съвременната социология“, В: Годишник на Софийския университет, Юридически факултет, том XXVI (1931);

„Философията на човешката душа в психоаналитично осветление“, Във: Философски преглед, 1932, кн. IV, с. 325 – 340;

„Философска същина на психоаналитичния мироглед, Във: Философски преглед, 1933, кн. 1, с. 15 – 34;

„Психоанализ в социологията“, Демократичен преглед, 1926, кн. 2 (Mavrodiev, 2017: 36).

Произход на религията

Произходът на религията е основен проблем, над който работи ученият. Както пише Ивана Балтова: „Възлюбената му тема е религията и отношението ѝ към науката, дадено в психоаналитично отношение“ (Baltova, 1940). Нашият психоаналитик и социолог публикува своите идеи в няколко студии и статии: „Към въпроса за психологическите основи и произход на религията“, С. (1921); „Наука и религия в светлината на психоаналитическата социология“, Годишник на Софийския университет, Юридически факултет, книга XVIII, С. (1923); „Наука и религия в психологично осветление. Очерк върху духовното развитие на човечеството“, С., изд. „Наука и възпитание“ (1924). Трудът „Към въпроса за психоаналитичните основи и произхода на религията“ е отпечатан в международно списание за психоанализа „IMAGO“ и получава положителен отзив от Зигмунд Фройд. Самият Кинкел определя себе си като „природонаучен“ материалист, стремящ се да надмогне интелектуализма в полза на биологизма.

Студията „Към въпроса за психологичните основи и произхода на религията“ е представена най-напред като реферат пред психологическото дружество през 1921 г. В развитието и постиженията на психоанализата Кинкел вижда методология, чрез която могат да бъдат изследвани различни социални явления, които досега са останали тъмни за науката.

Психоанализата като методология

Религията и нравствената система не са могли да бъдат обяснени адекватно с помощта на историческия материализъм. Въпреки че тази система, като метод на познание, не се отрича от Кинкел. Той признава възможностите на историческия материализъм да обясни, че етичните понятия, идеи и норми имат класова „окраска“. Освен това те еволюират с променящите се икономически отношения в обществото. Но тази методология не може да открие дълбинните измерения на религията и етиката, как се образуват религиозните настроения и чувства, откъде произлизат нравствените емоции. Както отбелязва ученият: „историческият материализъм е безсилен да разреши тези въпроси“ (Kinkel, 1923: 2).

Биогенетичен закон на развитието

Иван Кинкел приема за меродавен биогенетическия закон на развитието (филогенезис и онтогенезис), според който развитието на човешкия организъм в майчината утроба наподобява еволюционното развитие от най-простите форми, като амебата, до гръбначните животни и човека. В същото време се установява подобен паралелизъм между духовното развитие на първобитните народи и това на съвременния човек в детска възраст (детето в своето развитие сякаш повтаря етапите на развитие на първобитните общества). Това важи и за паралелизма между нравственото развитие на примитивните народи и нравственото развитие на децата на културните (съвременните) народи.

Символизмът според Кинкел (позовавайки се на детските психолози към онова време, бел. С.М.) характеризира първия период на умственото (съзнателно) развитие на детето. В представите за външния свят (например природата, Космоса) детето се ползва от „символни образи“. Например в астрономичните представи слънцето е баща, луната – майката, а звездите – техни деца. В детските приказки се открива същият „инфантилен символизъм“: добрата фея в приказките е символен образ на любвеобилната майка, образът на страшния великан е образ символ на бащата. Същият символизъм Кинкел намира в цялата психология, и най-вече в религиозните представи на първобитните народи.

Паралелизъм по отношение на нравствените емоции при първобитните народи и при съвременните деца

Ученият прави паралел между първобитните народи и малките деца и по отношение на нравствените емоции, в по-широк смисъл анализът му се доближава и до третата инстанция на личността по Фройд – суперегото. Както поведението на детето се обуславя от страха от наказание от страна на родителите, по същия начин нравственото поведение на първобитните народи е обусловено от страха от свръхестествените сили, които биха санкционирали отклоненията от приети в дадената общност норми. Затова първобитните хора аргументират действията си с това, че са длъжни, защото такъв е обичаят, традицията, така вярват всички.

За Фройд табутата са отделни от религиозните или моралните забрани, те са се наложили сами по себе си, те са с непознат произход, те са неразбираеми за нас, за онези, над които господстват, те са нещо естествено (Freud, 1991: 36). Ето защо нарушаването на определени табу забрани представлява социална опасност, която трябва да бъде наказана или изкупена от *всички* членове на обществото, макар и всички да не са понесли вредата (Freud, 1991: 58).

Светогледни системи

В своето историческо развитие човечеството е създавало три светогледни системи, или както ги нарича нашият психоаналитик – „системи на мироразбирането и мироотношението“. *Първата* и най-примитивна система е анимизмът,

проявяваща се в митологията на първобитните народи. *Втората* система е тази на религията. Кинкел апелира анимистичната и религиозната система да не се приравняват, те се различават една от друга. Религията стои по-високо над наивно анимистичното разбиране и схващане за света. Съществената разлика, която се подчертава, е, че ако при анимизма човек може да влияе върху природните сили чрез магията, то при религията е тъкмо обратното – човек е подчинен и зависим от Бога и може да се доближи до Него чрез молитви, да го благоразположи чрез морален живот. Религията се появява още при древните народи. *Третата* система е тази на науката, научния мироглед и научното отношение към всички явления (Kinkel, 1921; 1923).

Кинкел не е ученият, който утвърждава за първи път трите компонента на светогледната система. Фройд през 1913 г. пише: „Човешката раса, ако следваме авторитетните специалисти, развива с течение на времето три такива системи на мислене – три крупни картини на Вселената: анимистична (или митологична), религиозна и научна. От тях анимизмът е бил създаден първи. Може би той е единственият, който е най-устойчив и изчерпателен и дава завършено обяснение за природата на Вселената. Това първо човешко схващане за света е една психологическа теория. Част от него още продължава в съвременния живот: или в низшите форми на суеверие, или като жива основа на нашата реч, нашите вярвания и нашите философии (Freud, 1991: 123) .

Между трите велики психологически системи има историческа последователност: едната сменя другата, но елементи от предишната се запазват в новата за дълъг период. За смяната на тези системи има психологически причини. За да се изясни този същностен въпрос, трябва да се изяснят „психологическото съдържание, основи и характерът на всяка една от трите системи... и тогава ще разберем по какви пътища се движи духовното развитие“ (Kinkel, 1923: 12 – 13).

Митология и анимизъм

За Фройд животът на първобитните народи се управлява от две сили – тотемите и табутата. Тотемът може да бъде растение, животно. Култът към него е тотален, всички го почитат, а култът към дадения тотем обединява общността. Основните табута, представени от Фройд в неговата книга, са: табу относно кръвосмешението, табу към владетелите, табу относно мъртвите (Freud, 1991).

Фройд вярва, че може да свърже двата феномена (тотемите и табутата), прилагайки теорията за Едиповия комплекс в етнологията. Там, където има забрани, има желаниа, които трябва да бъдат ограничавани. Само защото дивакът желае своята майка, своята сестра и т.н., табу трябва да му забрани да удовлетвори своите желаниа. Но такива табута се налагат също и при културните народи на момчетата по време на Едиповата фаза в тяхното развитие, така че отгук пада светлина върху етиологичните факти (Ratner, 2005: 23).

Същото важи за тотемизма. За Фройд тотемът е символ на бащата. Оттук, законите за тотема гласят, че бащата „не може да се убива“: само веднъж в годината тази забрана се сменя.

Анимизмът, отбелязва Кинкел, е „една мислителна система и психологическа теория, която дава обяснение не само на отделните феномени, но се опитва да разбере целия свят като нещо свързано“ (Kinkel, 1923: 16). Но в същото време се прави важният извод, че „човек проектира навън вътрешните си възприятия, обективира своите психични разбирания за душата“.

Хората от онези времена имали потребността да подчинят света, „и затова, наред с развоя на анимистичната система върви и развоят на вълшебството и магията“, т.е. средствата, с които човек може да господства над природните сили, хората, животните и др. (Kinkel, 1923: 17). Привеждат се примери за магии, в т.ч. и от България.

Правейки психоанализа на магията, ученият заключава, че мотивите, които водят към магията, са желанията на човека. Но тук има надценяване на душевните процеси – отношенията между представите (фантазиите) ще станат и отношения между реалните неща (Kinkel, 1924: 12). Върховният принцип, който управлява магията, е вярата във всемогъществото на мисълта, особено на желанията (чувствените мотиви) (Kinkel, 1924: 13). А от тук изпъква инфантилният психичен механизъм, който е присъщ за малките деца. Във всички духове човек е проектирал своите инстинкти и емоции (чувствени елементи) върху външния свят (Kinkel, 1924: 14).

Желанията, фантазиите, които нямат време-пространствени граници и са част от вътрешния душевен живот, се проектират върху външния свят. Така отражението на външния свят е замъглено или затъмнено от магичното, което е присъщо за хората от онези епохи. Анимизмът е нещо естествено за първобитните хора.

Кинкел заключава, че върховният принцип, който управлява магията, е вярата във всемогъществото на мисълта (Kinkel, 1923: 20). В същото време, се обобщава, че човекът от епохата на анимизма приписва на себе си всемогъщество, но постепенно (в тази епоха) той отстъпва всемогъществото все повече на духовете, а в религиозната епоха го отстъпва на Бог (Kinkel, 1923: 25). Но въпреки тенденцията към отстъпване на всемогъществото на други сили все пак човек се опитва да им влияе, т.е. да ги насочва да изпълняват неговите желания чрез молитвата, жертвоприношенията, така той се опитва да ръководи духовете и боговете чрез своите желания. Анимизмът е „могъщество на мисълта“.

Още Зигмунд Фройд прави паралел между душевния живот на примитивните анимистични народи и преживяванията на невротичите. Той казва, че всемогъществото на мислите, надценяването на умствените процеси в сравнение с реалността, изглежда, имат неограничена роля в емоционалния живот на не-

вротичните пациенти и във всичко, което произтича от него (Freud, 1991: 137). Нашият учен, стъпвайки върху възгледите на Фройд, заявява, че при невротичите се установява „примитивно мислене“, всемогъщество на мисълта, което се противопоставя на реалността.

Проекционен психомеханизъм

Човек в митологично-анимистичния период проектира навън вътрешните си възприятия, обективира своите психични разбирания за душата, своите усещания за разделеността на тялото от духа, подкрепени от наблюденията му върху съня, каталепсията, смъртта и халюцинациите (Kinkel, 1924: 9)... Загуй именно у първобитните народи винаги с един и същ израз се предават понятията: жизнена сила, движение, душа, дух, сянка и дихание, които всички съставят в тяхната представа същността на живота (Kinkel, 1924: 9). Духът е носител на жизнената сила, на движението, на диханието и на сянката във и на човека (Kinkel, 1924: 9). Така човек неосъзнавано е проектирал своето усещане и разбиране за психеята върху неодушевената и одушевената природа.

Проекционният психомеханизъм според Кинкел се проявява и в „нормалната всекидневна психология на съвременния културен човек“ (Kinkel, 1923: 78). Т.е. в неговата психика се „промъкват“ остатъци от анимистичната епоха, като суеверията например. Това се разкрива във фантазиите на съвременните хора (например за богатство). В психиката на хората има остатъци от магичното мислене и ученият привежда и интерпретира примери и казуси. Особено богата е фолклорната практика. Така например благопожеланията на Нова година имат магичен елемент (несъзнавано вярваме, че те ще имат обективно реализиране); желаното се приема за реалност.

Религия

Тъй като човекът от митологично-анимистичния период се чувствал нищожен и зависим от природните сили и магическите действия нямали очаквания ефект, постепенно се заражда втората система – религията. Човек разбира, че всичко, което се случва в природата, не зависи от неговата воля и желания, затова стига до убеждението, че светът се ръководи от висша воля и разум. Постепенно се заражда идеята, че Бог ръководи всичко.

Но анимизмът още не отстъпва и двете системи съществували паралелно.

Единство на света

Разбирането за единството на света според Иван Кинкел се свързва с инфантилният комплекс за бащата. Това е улеснено от патриархалния живот (властта е в патриарха, т.е. бащата, монарха, феодала) (Kinkel, 1923: 23).

Универсализирането на бащините образи се проектира, отбелязва Кинкел, върху понятията за създаването и ръководенето на природните явления и по такъв начин върховният бащински образ се явява като творец и прародител не само на хората, но и на всичко онова необяснимо, могъществото, влияещо върху неговия живот, което дивакът намира около себе си (Kinkel, 1923: 100).

„Религиозните сили се патернализират в неговата (на човека) религиозна психология и добиват също характер на бащински образи“ (Kinkel, 1923: 104).

Мястото на бащиния и майчиния комплекс в религиозната система

Как се формират според Иван Кинкел майчиният и бащиният комплекс: когато се формират духовността и умствените способности на детето, то е под влиянието и въздействието на родители, възпитатели и др. В същото време, детето, предвид малкия интелектуален и житейски опит, не може да разбере и да си състави собствено мнение и представи за обкръжаващия го социален свят и човешки отношения, и инстинктивно търси опора, авторитет, на който да подражава. За учения е естествено бащата да бъде по-авторитетната фигура, и детето чувства това; бащата е с по-силна воля и характер от майката, което е и причината то да търси духовна опора главно у бащата. Именно това е бащиният комплекс.

В патриархалните общества (хилядолетия наред) половите роли и стереотипи са били ясно очертани и са били в „полза“ на мъжа: „от бащата произтича всяка защита и помощ, нему принадлежи всичко, което получава и от което се нуждае детето... Той е последната инстанция, към която апелира детето... от бащата идват наказанията и наградите...“ (Kinkel, 1921: 616). Според Кинкел детето се гордее със своя баща, за него той е най-силното и умно същество. Бащата е идеал за детето. В детската психика се създава нещо като благоговение пред образа на бащата. Този образ приема понякога почти религиозни черти, свръхестественост.

Майчин комплекс (Mutterkomplex): този комплекс се формира по-рано от бащиния поради естествената близост на майката с децата от момента на раждането им. Психическите черти на майчиния комплекс се развиват напълно, когато у детето започне да се развива съзнателната психика. Според нашия психоаналитик силата на майчиния комплекс е по-слаба от тази на бащиния.

Както у детето примитивната психика се замества от мисленето, разбирането и чувстването, в което господстващата роля има бащиният комплекс, по същия начин у човечеството (най-древните етапи на развитие) при отсъствие на научно мислене, при неразбиране на явленията в света, на каузалното и обективното начало, се създават монотеизмът и вярата в Бога-Отец. За Кинкел тази вяра и инфантилна любов към Бога представляват Vaterkomplex в социалната психология.

Също както детето със слаба и безпомощна психика търси авторитет и го намира в лицето на бащата, като детето вижда, че баща му урежда и ръководи семейния живот, така и инфантилната социална психика търси и намира единния авторитет в мирозданието в лицето на Бога отец (Kinkel, 1924: 103).

У всички тези култури се открива универсално образът на прабащата, който е творецът на племето, грижи се за него и очевидно го ръководи отвисоко, в т.ч. прабащата е и морален стожер.

Историята на религиите показва, че постепенно политеистичните религии, съпътствани от по-примитивните митологични представи, се заместват от големите и световни монотеистични религии, като християнството, юдаизма, исляма, будизма. При всички тях е закодирано разбирането за единосьщият, т.е. за единния Бог. Постепенно множеството богове, които са отговаряли за различни аспекти от живота, са били заменени от един Бог творец. Това срещахме у египтяните, древните гърци и римляни.

Кинкел отбелязва, че прототипът на семейството и семейните отношения е проектиран в имагинерната организация на божествените сили, управляващи света (Kinkel, 1924: 100).

В доктрината на единния Бог се приема, че той е причината и източникът на всичко във Вселената, в т.ч. на вечността, абсолютността, безкрайността. В християнската религия се утвърждава, че Бог е създателят на небето и земята, на всички твари, той е господарят и на морските дълбини.

Важно е да се установи, пише авторът, че първите богове с универсален характер, които се появяват в религията, са очевидно забулени символи на родителската двойка (баща и майка), които детинската религиозна психология и философия на примитивния човек проектират върху Вселената (Kinkel, 1924: 65).

Монотеизмът (вярата в един Бог) проектира инфантилния образ на бащата върху света, живота и обществените отношения. Също както детето със „слаба и безпомощна психика“ търси и намира авторитет в лицето на бащата, така и „инфантилната социална психика“ търси и намира единния авторитет в мирозданието в лицето на Бог отец и проектира семеен ред на целия свят.

Монотеистичните религии се появяват по време, когато авторитетът и властта на бащата са абсолютни.

Аналогията между бащата в семейството и Бога е пряка според Кинкел: както бащата създава домашния ред, награждава послушните деца и наказва непослушните, така постъпва и Бог с хората или цели народи. Това е застъпено в Библията.

Нашият психоаналитик вижда прилика между самоконтрола у детето, когато вече е интериоризирало родителските правила, забрани и нравствения кодекс в християнството. Първоначалният страх от наказание при малкото дете се сменя с авторитарния морал при по-голямото, същата еволюция преминава в своето етично развитие и човечеството.

Иван Кинкел търси мотивите на религиозните чувства и настроения. Един от мотивите, който се изтъква, са тежките моменти и скръбта в живота на човека. Скръбта и страданията карат хората да търсят утеха в Бог. А самият Бог е олицетворение на доброто, всеопрощение, милост. Паралелът е ясен: както малкото дете търси утешение от майка си (или бащата), така и хората, когато са в трудни моменти, при тях изпъква инфантилната психика и търсят помощ

от Богородица покровителката. Ангелите според учения също са символични представители на майчиния комплекс в религията, например ангела хранител.

В своите произведения ученият се занимава и с патологични аспекти, свързани с религията. Но в същото време, отбелязва, че религиозното чувство невинаги е патологично.

Авторът утвърждава ценността и социално-психологическото значение на религията в развитието на народите. Той приема, че при народите, които са на „религиозния“ етап на развитие, религията „се явява една голяма морална ценност“ (Kinkel, 1923: 154).

Иван Кинкел установява два основни елемента в съвременното религиозно светоусещане – рационалния и чувствения елемент. В човешката душа се създават чувствени религиозни образи. Рационалната страна (рационалните черти в представите за Бог) е свързана с това, че „нашият разум постулира съществуването на Бога във Вселената и че един дълбок философски размисъл върху произхода, уредбата и движението на битието довежда човешката мисъл необходимо до заключението за съществуването на Бога творец“ (Kinkel, 1924: 130).

Наука

Нашият социолог и психоаналитик отбелязва, че началото на научното мислене се открива още в зората на човешкото развитие при първобитните хора. Психологическата граница, която отделя човека от останалото животинско царство, представя същевременно и това начало. Когато човек разбира за първи път каузалната зависимост и взаимозависимост между забикалящите го природни явления, това е „първият камък“ в основите на бъдещото гигантско здание, наречено наука (Kinkel, 1924: 147).

Основателен е изводът, че „целият живот на примитивните народи се характеризира с мислене и действия, които се осланят върху реално обективното научно схващане и отношение към света и към всички явления“ (Kinkel, 1923: 166).

В своите студии и монографии Кинкел проследява развитието на научния светоглед както през анимистичния период, така и през втория период от развитието на човечеството – религиозния. Пътят, който е извървяло човечеството, е дълъг, в тази еволюция постепенно се е развивало „реално обективно схващане и отношение към природните явления“.

Той прави извод, че „реално обективният, научният психомеханизъм не може да се развива, без да измества паралелно и прогресивно от психиката на човека стария проекционен психомеханизъм“ (Kinkel, 1923: 167).

Научната мисъл все повече и повече е затвърждавала своите позиции у хората. Важен момент е, че обективно-научният подход позволява на хората без родителската помощ на религиозните образи да разбират света, и особено трудните моменти в живота.

Научно-реално обективно, опитно и аналитично разбиране

Началото на научното познание у човека по отношение на околния свят и явления лежи генетично в съотношението, във влиянието, което оказва външният, реалнообективният свят върху психиката на човека (Kinkel, 1924: 154).

Психоанализата обяснява пътя, по който са се образували категориите, които са историко-психологически продукт (Kinkel, 1924: 165).

Правейки обстоен анализ на теорията на познанието на Кант, нашият психоаналитик синтезира въпроса за познавателната способност на човешката психика в йерархичен ред: 1. възприятие и представи, второ – превръщането на възприятията в „опит“, т.е. синтезът им чрез понятия и/или категории. Кинкел изтъква заключението на Кант, че „разсъдъкът е законодател на природата“... „Всеки ред и закономерност, които ние виждаме в природата – казва Кант, – имат своя произход и основа в духа, той самият ги влага в обектите. Съотношението между обектите и разума е такова, че не разумът се ориентира според нещата, но обратното – нещата се ориентират според разума (в човешките понятия)“ (Kinkel, 1923: 184).

Кинкел застъпва тезата, че образуването на разумните категории при човека, чрез които той се ориентира във външния свят „може да бъде разбрано като частична проява на универсалния закон за приспособяване (Kinkel, 1923: 191). Тук авторът се опира в разсъжденията си на теорията на Чарлз Дарвин.

„Категориите произлизат от обективната реалност на нещата сами по себе си“ (Kinkel, 1923: 192).

Кинкел отбелязва нещо важно, че човешката психика е в състояние да се издигне над „временните отношения на нещата и над чувствения опит, от които те някога са произлизали“ (Kinkel, 1923: 205).

Според гносеологичния подход на нашия виден учен категориите позволяват на човека да достигне до закономерности или закони за световния ред и битието; както и откриване на „законите“, по които функционират човекът и обществото, в частност – психичните явления.

Логичният извод, който прави ученият, е че психомеханизмът на научното разбиране на света се отличава от психомеханизмите на анимизма и на религията. При научния психомеханизъм е налице проектиране на нашите логически категории върху явленията от обективния свят. Създават се абстрактни понятия за явленията, които са обобщени. Докато при другите два психомеханизма, предхождащи научния, хората са проектирали навън вътрешните си възприятия, в т.ч. инфантилни комплекси и идеи.

Разликата между научния и религиозния светоглед е, че при научния светоглед, човек отразява реално, действително съществуващото, докато при религията имаме една имагинерност. Не се отрича нейната необходимост за човешката психика.

Както в религиозно-философската мисъл, така и в науката се стига до заключението за „едно основно начало (субстанция) във Вселената, от която произлиза цялото битие“. Т.е. основанието на всичко (Kinkel, 1923: 248).

С помощта на психоаналитичния метод Иван Германович Кинкел разкрива сложната природа на редица социално-психологични явления, сред които е и религията. Той разглежда произхода на религията в исторически и културен контекст, прави анализ на трите светогледни системи. Откривайки паралел между индивидуалното развитие човека и развитието на обществените отношения още от митологичния период, ученият постулира проекционния психомеханизъм, който е дълбинното ядро на човешките преживявания, в т.ч. на религията. Обяснява религиозното съзнание с помощта на „бащиния“ и „майчиния“ комплекс.

Оставайки верен на психоаналитичния метод и защитавайки го от опонентите му, Кинкел показва каузалността между социалните феномени, контекста и динамиката на развитието им. Той разкрива, че различните форми на митологията, мистицизма и религията са проекция на несъзнаваните сили, които управляват човека, и са същностна част от неговата природа.

Кинкел не е догматичен учен. Той прилага творчески постановките на психоанализата към различни въпроси. Съумява да покаже, че няма противоречие между социалните и биологичните закони на развитието.

Ученият получава признание още приживе и свидетелство за това е фактът, че неговите трудове са публикувани в авторитетни чужди списания и че самият З. Фройд оценява високо някои от неговите студии.

След смъртта му през 1945 г. творчеството на Кинкел, малко или повече, незаслужено е „забравено“.

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

- Kinkel, I. (1921). *To the question of the psychological foundations and origin of religion*. Sofia [Кинкел, И. (1921). *Към въпроса за психологическите основи и произход на религията*. София].
- Kinkel, I. (1923). Science and religion in the light of psychoanalytic sociology (*Yearbook of the Sofia University, Faculty of Law*, book XVIII). Sofia [Кинкел, И. (1923). Наука и религия в светлината на психоаналитичната социология (*Годишник на Софийския университет*, Юридически факултет, книга XVIII). София].
- Kinkel, I. (1924). *Science and religion in psychological illumination. An outline on the spiritual development of mankind*. Sofia: Nauka i vazpitanie [Кинкел, И. (1924). *Наука и религия в психологично осветление. Очерк върху духовното развитие на човечеството*. София: Наука и възпитание].

- Mavrodiev, C. (2017). *Psychoanalytic work of Ivan Kinkel*. Blagoevgrad: Neofit Rilski. [Мавродиев, С. (2017). *Психоаналитичното творчество на Иван Кинкел*. Благоевград: Неофит Рилски].
- Ratner, J. (2005). *Psychoanalysis, classics*. Sofia: Kibea [Ратнер, Й. (2005). *Психоанализа, класиците*. София: Кибеа].
- Freud, Z. (1991). *Totem and taboo*. Sofia: Critique and Humanism [Фройд, З. (1991). *Тотем и табу*. София: Критика и хуманизъм].
- Central State Archive: *Mara Kinkel Fund*. Fund 620, inventory 1, arhivna edinica 40 [Централен Държавен архив: *Фонд на Мара Кинкел*. фонд 620, опис 1, архивна единица 40].

IVAN KINKEL: ABOUT THE ORIGIN OF RELIGION

Abstract. The article examines Ivan Germanicch Kinkel's psychoanalytic views on the origin of religion. His methodology and contribution to elucidate the phenomenon in the socio-cultural and historical context is presented.

✉ **Dr. Stoil Mavrodiev, Assoc. Prof.**
South-West University "Neofit Rilski"
66, Ivan Michailov St.
2700 Blagoevgrad, Bulgaria
E-mail: stoil_m@swu.bg